

Magyarország Európa, benne az Európai Unió része, sorsa azokéval szorosan összefügg. Az ország jövője is meghatározóan aszerint alakul, hogy mi történik Európában és az EU-ban. Tehát nagyon is indokolt Európa jövőképét és Magyarországot kilátásait ebben az összefüggésben elemezni.

1. EURÓPA JÖVŐKÉPE, AZ EU JÖVŐJE

Az euróválság eseményei olyan fázisba jutottak, hogy az eurózóna korábban elképzelhetetlen felbomlása realitássá vált, ma már e felbomlás várható következményeire hivatalosan is *vészforgatókönyveket* kénytelenek készíteni. Amint a Financial Times írta: az Európai Unió 27 országa – ami 2013-ban Horvátország felvételével 28-ra emelkedett – pluralista politikai rendszert és a polgárai többsége számára kellően védett civil szabadságot biztosít. A jelenlegi pénzügyi válság azonban korábban soha nem tapasztalt módon próbára teszi Európa jóléti államon alapuló demokráciáját és az 1945 utáni integráció tartósságát [Financial Times, June 14 2012, p.7].

Ebből következően az EU – amely Európa jelen és jövőbeni sorsának alakulását alapvetően meghatározza – életbevágóan fontos választással szembesül: feladja az eurót, vállalva annak ma még beláthatatlan negatív következményeit, vagy érdemi lépést tesz az unió elmélyítése, a fiskális és politikai unió megteremtése irányában, mindenekelőtt közös garanciát vállal az államadóságra és lehetővé teszi az Európai Központi Bank számára a korlátlan intervenciót. Azaz vállalja és explicitté teszi a méreteiben nagyon is jelentős nagyságrendű pénzügyi transzfert és ezt lényegében egy politikai unióval is alátámasztja.

Az EU az egyik meghatározó gazdasági, de politikai tényező is a világban. Ebből adódóan jövőbeni sorsa nagyon is befolyásolja a világot – mind gazdaságilag, mind politikailag. Az EU hatalmas gazdasági övezet, együttes GDP-je a legnagyobb, a leggazdagabb a piaca, félmilliárd tehetős fogyasztóval és képzett munkaerővel, a világkereskedelemben a legnagyobb a részesedése, a világ egyik meghatározó tartalékvalutájával rendelkezik.

Az eurózóna problémája nem a magas adósság, hanem annak *széttagolt struktúrája*. A zóna összes adóssága a GDP 87 százaléka, míg az USA-é jóval 100 százalék felett van. A kontinens méreteihez képest a bankok sem túl nagyok, ez csak az egyes országok méreteihez viszonyítva igaz. Az eurózóna egészét illetően a költségvetés pozíciója sem drámai. Együttes növekedési mutatói – legalábbis a jelen időszakban – nem lebecsülendők.

Európa és az EU ereje, befolyása azonban alapvetően egyes országai együttműködésén, integrációján alapszik, illetve gyengéi is az integráció kevésbé előrehaladott állapotából adódnak. Az európai integrációt, az EU létrejöttét is alapvetően az

motiválta, hogy az európai gazdasági és politikai potenciált a világban megőrizték, és mindjobban kiterjesszék. Ez párosult olyan eszmék meghirdetésével, mint az európai szolidaritás, az ún. „európai ideák, értékek” megőrzése, kiterjesztése. Ebből adódóan az unió *nemcsak gazdasági, de politikai projekt is volt*, megcélözva a következőket:

- a második világháború után maguk mögött hagyni a tragikus francia–német rivalizálást, békés és prosperáló biztonsági zónát teremteni,
- tartósan kihasználni a gazdasági potenciált,
- mindezek által meghatározó befolyást szerezni a világban és elkerülni, hogy Európa, benne az egyes nagyobb országok is, különösen Franciaország és Németország marginalizálódjon.

Mindezek mögött az a felismerés is meghúzódott, hogy ha Európa egyenlő feltételek mellett akar versenyezni az USA-val, akkor magasra kell kitűzni a célt: az végső soron nem lehet más, mint Európai Egyesült Államok megteremtése.

A kitűzött célokat illetően tehát rendkívül ambiciózusnak és világtörténelmileg páratlannak kell minősíteni e vállalkozást: évszázados nemzeti kultúrával, gazdasági, politikai, vallási hagyományokkal, nemzeti és etnikai identitással rendelkező, szuverenitásukra büszke, azt nagy becsben tartó országok integrálása volt a feladat; ugyanakkor ezt az integrációt békés úton, az önkéntesség alapján, a demokratikus hagyományoknak megfelelően akarták megvalósítani. E vállalkozás egyedülállóságát jól mutatja az is, hogy sokkal homogénebb körülmények között az USA sem békésen jött létre, avagy az Osztrák–Magyar Monarchia is felbomlott, miként legutóbb erre a sorsa jutott a Szovjetunió és Jugoszlávia is.

Figyelembe véve tehát e cél sajátos körülményekből adódó ambiciózusságát, szinte természetesnek kell venni a felmerülő akadályokat, az időnként kialakuló válsághelyzeteket; tudomásul kell venni az integráció mind teljesebb kibontakozásának időigényességét, természetesen nem zárva ki a kudarc lehetőségét sem. Mindamellet a vállalkozás indokoltságát, racionalitását és stratégiai voltát nem lehet elvitatni, az csak elismerésre méltó (elismerés illeti a megalkotó, víziót megfogalmazó európai atyákat, *Robert Schumant, Jean Monnet*-t), még akkor is, ha végül kudarcra lesz ítélve. Bár az is igaz, hogy akkor a jelenleginél kisebb integrációs közösségben gondolkodtak: „az EU alapítói közül néhánynak az ideális közösség nem a római birodalom volt, amely határain belül magába foglalta Londont és Konstantinápolyt, hanem Nagy Károly birodalma, amely lényegében Franciaországra, a Benelux országokra, Németországra és Észak-Olaszországra terjedt ki” [Financial Times, June 12, 2012, p. 7].

Az eddigi integráció fokozatosan valósult meg, fontosabb állomásai:

- Európai Szén- és Acélközösség
- Közös piac
- Az euró bevezetése, monetáris unió
- Az EU tagállamok számának fokozatos bővítése, beleértve a kelet-európai volt szocialista országokat is.

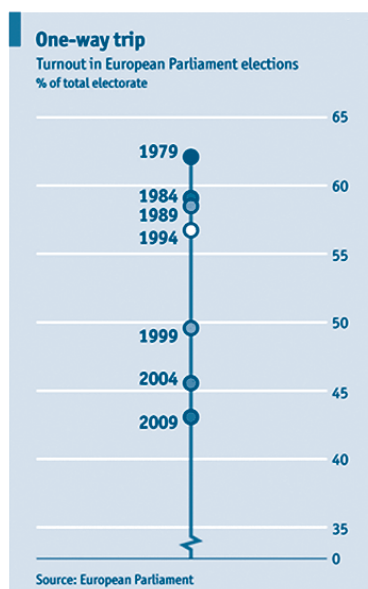
Tudatában voltak a várható problémáknak és veszélyeknek, és emiatt beépítettek bizonyos garanciákat is (pl. a maastrichti követelményeket). Az 1993-ban életbe lépett maastrichti szerződés értelmében az euró bevezetésére készülő uniós országok kötelesek több feltételnek is megfelelni. Az államháztartási hiány nem lehet

több a GDP 3 százalékánál, az államadósság nem haladhatja meg a 60 százalékot – vagy csökkenő pályán kell lennie, közelítve ezt az értéket. Emellett még az inflációs cél sem haladhatja meg több mint 1,5 százalékkal a három legalacsonyabb inflációt felmutató ország átlagát és a hosszú távú kamatszint 2 százalékpontnál jobban nem haladhatja meg az ugyancsak három legkisebb inflációval rendelkező ország átlagát. Tudták, hogy az eurózóna még nem optimális valutaövezet, és ezért is a fiskális és politikai unió megteremtését bár tartós, de távlati célként jelölték meg (*Jacques Delors, Helmut Kohl, Bundesbank*).

Az újabb, komolyabb problémák akkor keletkeztek, amikor

- érdemben nem tudták érvényesíteni a maastrichti követelményeket
- az egyes nemzeti érdekek és partikuláris törekvések mind markánsabban kezdtek érvényesülni a közös EU érdekek terhére, az ún. *demokratikus deficit* mind nyilvánvalóbbá vált – az európai polgárok képviseletét nem a demokratikus játékszabályok szerint oldották meg
- végeredményben ezek vezettek a mai, ún. szuverénhitel-, illetve euróválsághoz is.

2010 óta a tizenhét eurót használó ország kormányai közül kilencet leszavaztak, megbuktattak. Ez a demokráciával összefüggő problémát jól érzékelteti.

Forrás: Economist

1. ábra: Részvételi arányok az európai parlamenti választásokon

Az euróválság jól mutatja, hogy az egyes kormányok miként küzdenek a kollektív döntések meghozatalakor. A kis országok attól félnek, hogy a nagyok túl erős befolyással rendelkeznek. Amennyiben pl. a német kormány hajlandó állni a többi ország számláját és ennek fejében bizonyos magatartás követését igényli, akkor koc-

káztatja azt, hogy a többi ország részéről negatív, nacionalista ítéletek fogalmazódnak meg. Ezért az európai politikusok választóiktól való félelmükben óvakodnak érdemi megoldások, intézkedések meghozatalától. A hitelező országok választóinak nagyon nehéz eladni a pénzügyi transzferek eszméjét, a periférikus, bajban lévő országok államai és választópolgárai pedig a nagyobb föderalizmus miatt elveszítendő gazdasági szuverenitásukat féltik. Mindezek felerősítik azok táborát, akik az euroövezetből való kilépés mellett érvelnek.

Mindezek együttesen kritikus választút elé állították az EU-t:

- tovább tud-e lépni alapvető célja – a fiskális és a politikai unió megteremtése – eléréséhez vezető úton,
- vagy felbomlik.

Európa számára *a tét rendkívül nagy*, mind a hátrányok, negatív következmények, mind az előnyök tekintetében. A következőkben lehet ezeket összefoglalni.

2. FELBOMLÁS ESETÉN VÁRHATÓ HÁTRÁNYOK, NEGATÍV KÖVETKEZMÉNYEK

Érdemes-e megmenteni az eurót? E kérdés indokoltságát az is alátámasztja, hogy azok is, akik az euró legmeggyőződésebb hívei, elismerik, hogy azt rosszul vezették be és még rosszabbul működtetik. Görögországot eleve nem kellett volna felvenni. Franciaország és Németország, amelyek irányítják az EU szekerét, képtelenek rávenni a kormányokat, hogy ne költsenek túl és ésszerűen vegyenek fel hiteleket. Írország és Spanyolország, bár lényegében betartották a fiskális szabályokat, mégis áldozataivá váltak az ingatlanpiaci buboréknak, Portugália és Olaszország a lassú növekedés és a csökkenő versenyképesség csapdájába került.

A felbomlás mellett érvelők (pl. *Nouriel Roubini*) szerint az eurózóna megszűnése, az euróval való szakítás lehetővé tenné az egyes országok számára, hogy helyreállítsák az ellenőrzésüket pénzügyi politikájuk felett. Az olcsóbb valuta segítene abban, hogy a bérek – legalább is egy ideig – a termelékenységnek megfelelően alakuljanak. Az eurótól való megszabadulás hívei úgy vélik, hogy ez viszonylag békésen megtörténhet. Mindegyik érintett ország kormánya kijelentené, és úgy rendelkezne, hogy valamennyi szerződést – betétet és hiteleket, árakat és fizetéseket illetően – az új valutának megfelelően kell átalakítani. A bankpánikot, a betétesek rohamát a bankok irányában megakadályoznák azzal, hogy hétfélig bankzárlatot vagy kivételi korlátokat rendeljenek el. A tőke országból való kimenekítését állami kontrollal akadályoznák meg.

Mindez jól hangzik, ha feltételezzük, hogy az állam polgárai elhiszik: országuk jobban jár az euró nélkül, akkor is, ha vállalni kell az átmenet hatalmas költségeit. Az igazság azonban az, hogy még ha az átmenetet sikerülne is hibátlanul levezényelni, a kontinensen mindenütt bankok és vállalatok dőlnének be, mivel megszűnne a hazai és külföldi követelések és tartozások egymásnak való megfeleltetése. A csődök és perek tömege indulna el. A költségvetési deficittel küzdő országok kormányainak drasztikus kiadáscsökkentéseket kellene végrehajtani.

Mindez ugyanakkor optimista szcenárióknak tekinthető. Valószínűbb, hogy a valutaközösség felbomlása esetén globálisan a részvények ára zuhanna, a pénztulajdonosok menekülnének a biztonságos befektetések irányába, a betétesek a ban-

kokat megrohannák és a termelés is zuhanna. A gyenge gazdaságok leértékelődnek, a valuta felértékelődése az erős gazdaságokban pusztító hatású lehetne az exportra termelők számára. Mivel a szabad tőke mozgás korlátozása az EU törvényeibe ütközik, és az euróövezet felbomlásának esetére nem készültek jogi eljárások, ebből adódóan az EU egésze jogbizonytalanságba kerülhet. Egyes gazdagabb országok megkísérelhetnék előnyt kovácsolni e helyzetből azáltal, hogy felfüggesztve az egységes piac szabályait, védelem alá helyeznék termelőiket: korlátozva a munkaerő, áruk, tőke szabad mozgását – e nélkül pedig az EU lényegéből vajmi kevés maradna.

A szegényebb és versenyképesség tekintetében lemaradó EU-tagországok várható magatartása csak felerősítené ezt a negatív folyamatot. Az euró megszűnésével még szegényebbé és versenyképtelenebbé válnának, és ez arra készítené ezen országokat, hogy árfolyamversenybe kezdjenek és/vagy kereskedelmi korlátokat állítsanak fel. A külkereskedelmi politika visszamenetlegesítése esetén pedig még inkább nem lehetne fenntartani a munkaerőmobilitást, nem említve a schengeni egyezményben rögzítetteket. Mindezek hatására nagy valószínűséggel a páneurópai szolidaritás és a kontinens közös jövőjébe vetett hit elenyészne, arra is tekintettel, hogy a tagállamok megszüntetnék hozzájárulásukat a közös agrárpolitikához és kohéziós alaphoz.

Az euró összeomlása nagy ajándék lenne az olyan EU- és globalizációellenes populistáknak, mint a francia *Marine Le Pen*. Természetesen nagyok sok bűnbakot tudnának megnevezni, köztük az EU-bürokratákat, bankárokat, a hajthatatlan németeket, a könnyelmű mediterrániakat és a külföldiek minden fajtáját. Amint a nemzeti politikák mind agresszívabbá válnának, úgy gyengülne el az európai kooperáció. Mindezek alapján nagyon is racionálisnak és kívánatosnak tűnik az euró megszűnésének az elkerülése. A negatív következményeket kvantifikáló *számok is ezt igazolják* és a felbomlás ellen érvelnek.

Ezek közül idézzünk néhányat. Közgazdászok a svájci UBS bankban a görögök katasztrofális, azaz nem szervezett kilépése esetén az első évben az ország GDP-jének 40–50 százalékos csökkenésével számolnak, a drachmára való áttérés estén az 75 százalékkal leértékelődne az euróval szemben. Az ország szerény, alapvetően turizmusra és hajózásra épülő exportbázisa miatt még a nagyon leértékelt görög fizetőeszköz mellett sem tudnának jelentős devizabevételekre szert tenni. Ugyanakkor magánszektor által felhalmozott nagy külföldi adósságot, miként az államadósság nagy részét is a megkötött szerződések szerint euróban kellene visszafizetni. A külkereskedelem finanszírozásának a beszűkülése, az importpiac igénybevételi lehetőségének a megszűnése miatt az ország számára még az alapvető élelmiszerek, energia és gyógyszerek beszerzése is nagy nehézségekbe ütközne. Az elhúzódó mély gazdasági válság alatt az adóbevételek várhatóan tovább zuhannának, ami a kormányt újabb fájdalmas megszorításokra kényszeríthetné. Tehát paradox módon az euró elhagyása valószínűleg a gazdaság zsugorodásának lefelé tartó spirálját még inkább felgyorsítaná, miként tovább fokozná a költségvetési szigort is, amit az EU, EKB és az IMF, illetve azok mentőcsomagjának kritikusai éppen el akartak kerülni. Így nem véletlen, hogy egyes görög közgazdászok úgy fogalmazzák, hogy „arra a politikai elitre, amelyik Görögországot térdre kényszerítette, nem lehet rábízni az országot az euróövezetből való kilépés után. Az elmúlt két év gazdaságpolitikája

katasztrofálisnak bizonyult, de a kilépés az euróövezetből a nemzet öngyilkosságával érne fel” [Financial Times, June 7, 2012].

A *Bloomberg Businessweek* szerint:

- a görög csőd és kilépés az eurózónából összesen 424 milliárd euró külföldi görög adósságot veszélyeztet, ez több mint a svájci GDP; a német részesedés ebből 90 milliárd euró;
- a görög kilépés az európai bankok elleni rohamot indíthat el, ezek több mint 1,2 trillió dollár nagyságú hitelt nyújtottak a dél-európai országoknak.

Egyes közgazdászok szerint a szervezett görög kilépés, bizonyos EU- és IMF-támogatás mellett is, az euróövezetben az első évben további 1,6 százalékos GDP-csökkenéssel járna, ami a recessziót mélyebbé tenné. A német gazdaságot ez kevésbé érintené, az csak 0,7, illetve 1,7 százalékkal bővülne 2012-ben és 2013-ban.

Az *euró megszűnése* sokkal nagyobb veszteségekkel járna. Ez katasztrofális hatású lehet még a meghatározó európai országokra is. Az első évben 8,9 százalékkal csökkenne az eurózóna GDP-je. Németország sem lenne kivétel, itt a csökkenés 8,2 százalékos lenne, főleg annak következtében, hogy exportját a felértékelődő német márkában kellene lebonyolítani. Emellett a vállalati csődök hulláma indulna be, mivel azok hirtelen jelentősen leértékelt, vagy felértékelt valutákkal szembesülnének. Amerikát is érintené, kevésbé ugyan, de korántsem elhanyagolható módon. A CNN által közölt számítások szerint az USA exportjának 14 százaléka irányul az eurózónába, ezért például egy 5 százalékos GDP-csökkenés ebben az övezetben az amerikai GDP 0,2 százalékos csökkenését eredményezné. Sokkal nagyobb veszélyeket rejteget azonban a pénzügyi szférák kapcsolata, ugyanis az USA bankjai alaptőkéjének 60 százaléka érintett az eurózónát illetően, az amerikai bankok az euróövezetnek 656 milliárd dollárt hiteleznek.

Érdemes külön kitérni Németországra, mint exportorientált és az uniós integrációból legnagyobb előnyöket élvező országra, amelynek magatartása – lévén gazdaságilag a legerősebb, leggazdagabb – meghatározó Európa és az EU jövője szempontjából.

A megszorító politika vagy az államcsőd sok európai országot hosszú időre recesszióba taszíthat. Az euró a német exportálóknak sokkal nagyobb versenyelőnyt biztosít, mint amit a német márka biztosítana. Mindez a német exportra (amelynek 60 százalékát veszi fel Európa, 42 százalékát az euróövezet) jelentősen kihathat. Az euró megszűnése így nemcsak a német valuta felértékelődése révén, de a piacok jelentős beszűkülése révén is negatívan érintheti az országot. Annál is inkább, mert a kínai piac, még a jelentős dinamika mellett is csak 5 százalékot képvisel a német exportban.

Ugyanakkor paradox módon azt is jó tudni – a közfelfogással ellentétben – hogy az európai adófizetők legalább úgy támogatják pénzügyileg Németországot, mint Görögországot. A *Bank for International Settlements* adatai szerint a német bankoknak 704 milliárd euró követelésük halmozódott fel 2009 decemberére Görögországgal, Írországgal, Olaszországgal, Portugáliával és Spanyolországgal szemben. Ez több, mint a német bankok összes tőkéje. Más szóval e bankok többet hiteleztek annál, mint amennyit hitelezhetek volna. Ha ezen országok fizetéseképtelenné válnak, a veszteséget az eurózóna országai közösen viselnék, az Európai Központi Bankban (EKB) meglévő részesedésük szerint. Az EKB mögött pedig az illető országok adófi-

zetői jövedelme áll, amiből a németek 28 százalékban részesülnek, így a kockázatviselésből is. Amennyiben az EKB kiségi ezen országokat, garantálja hitelképességüket, ezzel a német bankokat is támogatja. Ez történt a görög esetben is. Görögország eddig összesen 340 milliárd euró támogatást kapott, ebből csak 15 milliárd euró származott Németországból, a többit az Európai Központi bank, az EU és az IMF adta.

Németországnak tehát nagyon is nagy a gazdasági – pénzügyi, kereskedelmi – érdekeltsége az EU-projekt fenntartásában. Németországnak gazdasági és politikai pozíciója folytán e téren a felelőssége és kötelezettsége is kiemelkedő. Nagy kérdés az, hogy az ország vezetői felismerik-e ezt a kötelességüket és az ország hosszú távú érdekei szerint cselekszenek-e, időben megmentve az eurót.

Mostanáig még nem dőlt el, miként akarja működtetni Németország az eurózónát. Eddig a „nem” volt a válasza lehetséges továbblépési javaslatokra: *nemet mondott* az eurókötvények bevezetésére, nemet az Európai Stabilizációs Alap forrásainak növelésére, nemet az európai közös bankrendszer, a bankunió létrehozására, nemet a megszorító politikának a módosításra, nemet a kormányok monetáris finanszírozására, nemet az európai monetáris politika szigorának lazítására, nemet a hitelek jelentős bővítésére és ennek révén gazdasági élénkítésre Németországban. Ezeket a nemeket egy olyan hitelező ország állítja fel, amelynek a kezében, e válságos periódusban, lényegében a meghatározó hatalom van.

Mindennek azonban van világméretű negatív következménye is, mivel a világ globálisan is integrálódott és ebben az integrációban az EU-nak meghatározó a szerepe. Ezt az összefonódást jól jelzi a globális tőzsdeindex változása, amelyben visszatükröződik, hogy a piaci események a nap 24 órájában alakítják a híreket és a nézeteket, a pénz és a piac sosem alszik, bárki, bármikor és bárhol képes tranzakciót végrehajtani

Az elmúlt hat hónapban az USA részvényindexei 6 százalékkal csökkentek, az európai indexek 7 százalékkal, az ázsiaiak közel 8 százalékkal. Az elmúlt években a fejlettebb országok lehúzzák a nagyon is életképesnek mutatózó fejlődő világot. A fejlődő ázsiai világ exportjának csak 8 százaléka irányul Európába, míg a negyede Kínába. Ugyanakkor Kína növekedése is lassulást mutat. Bár nem kétséges, hogy a 8 százalékos növekedést tartani tudják, de a 2008-as méretű növekedésösztönzésre valószínűleg nem kerül sor. Kína akkor megmentette a világot a Lehmann Brothers csődje és a világ pénzügyi rendszerének a lebénulása után, 570 milliárd dollárt pumpálva gazdaságába. Akkor úgy tűnt, hogy az ún. *szétválási* (decoupling) elmélet érvényesül, azaz a fejlődő piacok független növekedésre képesek, még akkor is, ha a fejlett világban recesszió van.

Jelenleg a világnak (de legalábbis Európának) *meztakarítási kötelezettségei* vannak. Nem valószínű, hogy Kína meg tudja ismételni a korábbi élénkítést, ami hozzájárult a világ gazdaság növekedéséhez. Ehhez jelenleg hiányzik a képessége: importja csökkenő tendenciát mutat, az ipari termelés adatai viszonylag szerények. Miként a kínai kormány hivatalos hírügynöksége, a Xinhua jelentette: „A jelenlegi politika az, hogy stabilizálja a növekedést és nem fogja megismételni a három év előtti módját a növekedésösztönzésnek”.

A világpiacon összefonódása nagyon is erőssé vált. A szétválási elmélet szerint a világ gyenge produktuma a fejlődő világ nagyobb teljesítményéhez kell, hogy vezessen. Ma ennek az ellenkezője igaz: ha az emberek pozitívan értékelik Európa és az

USA gazdaságát, még több részvényt vásárolnak a fejlődő világban, ha pedig aggódnak a nyugat felől, még többet adnak el a fejlődő világban.

Az euróövezet perifériája recessziójának az elmélyülésével a gazdaságok a globális egészében gyengülnek: az amerikai foglalkoztatási adatok arra utalnak, hogy az USA válság utáni fellendülése elég lassú, Brazília GDP-je lassabban nő, mint Japáné, Indiában is komoly viharfelhők gyülekeznek. Az euró összeomlása olyan pénzügyi balsorsot eredményezne, ami eltörpítené azt a súlyos gazdasági visszaesést, amit a Lehmann Brothers 2008 évben bekövetkezett csődje okozott. Az Oroszországra gyakorolt negatív hatást jól érzékelteti, hogy akkor az ország GDP-je 8 százalékkal csökkent, mivel a hordónkénti olajár 147 dollárról 34 dollárra zuhant.

Az európai válság elmélyülése, megoldatlansága tehát nagyon is érzékelhetően hatna az amerikai gazdaság válság utáni, elég szerénynek mondható növekedésére, de Kínának sem segítene a viszonylag dinamikus növekedés fenntartásában. Nem véletlen tehát, hogy a világgazdaság, illetve a világpolitika meghatározó államai és politikusai – elsősorban a G8-ak és a BRICS országok – is aggódnak az euró problémái miatt és annak mielőbbi megoldását nemcsak sürgetik, de ehhez – bár eddig még korántsem jelentős – támogatásukat is felajánlják. Az euró és különösen az EU megszűnésének távlati globális következményeiről sem szabad megfeledkezni. Ez Európának és benne még a legnagyobb országoknak is világpolitikai és világgazdasági marginalizálódásához vezetne, geopolitikailag jelentéktelenné tenné azokat. Olyan vákuumot alakítana ki Európában, amit nagy valószínűséggel a globalizációban megerősödő és feltörekvő nagy országok, így mindenekelőtt Kína, de Oroszország is, valószínűleg az USA-val együtt előbb vagy utóbb kitöltenének.

Mindezt jól látja és érzékelteti a nagy tekintélyű *Gerhard Schröder*, egykori német kancellár: „Nagyon erőteljes geopolitikai érvek támasztják alá a nagyobb európai integrációt; mindenekelőtt a gyorsan iparosodó országok felemelkedése. Az USA nem sokáig fókuszál Európára, egye inkább Ázsiára. Több pólusú világ van kialakulóban. Két pólus már világosan látható: az USA, amely ma is és a jövőben is megőrzi szuperhatalmi pozícióját és Ázsia, Kína vezetésével, amely, ebben biztos vagyok, felelősségteljes nemzetközi szereplő lesz. A kettő között foglal helyet Európa. Az európai integráció nem pusztán a háború és béke kérdése, de a gyengeségé és a hatalomé is. Csak az egyesített Európának lesz lehetősége, hogy mint befolyásoló tényező vegyen részt a politikailag és gazdaságilag globalizált világban.” [Financial Times, 2013. 06. 6.]

Ehhez hozzá kell tennünk, hogy egy teljesen szuverén országokká széteső EU esetén mindjobban felszínre kerülne a történelmileg nagyon sokszor feltett „német kérdés”, amit markánsan és elhíresülten *Henry Kissinger* fogalmazott meg: *Németország szerepe Európa számára túl nagy, a világ számára meg túl kicsi*. Egy ilyen Németország az EU kívül, – miként a történelem igazolja – nem kis világpolitikai konfliktus forrása lehetne.

3. AZ EU FENNMARADÁSÁNAK, TOVÁBBI FEJLŐDÉSÉNEK ELŐNYEI

Az előnyök mindenekelőtt abból fakadnak, hogy el lehetne kerülni mindazokat a rövidebb és hosszabb távon jelentkező, negatív gazdasági, bel- és külpolitikai

következményeket, amelyek az EMU és különösen az EU felbomlásából adódhatnak. Számolni lehet azonban hosszabb távon jelentkező, *stratégiai*nak is tekinthető előnyökkel.

A kontinens *belső ügyeit* illetően: Európa és főleg az EU országai, kihasználva a történelmileg felhalmozódott gazdasági, tudományos és műszaki, valamint a képzett munkaerőhöz kötődő potenciált és élve a globalizáció adta előnyökkel, jól megalapozott, *tartós gazdasági fejlődést* érhetne el. Ez Európa polgárainak már eddig is irigylése méltó életszínvonalát, életvitelét nemcsak stabilizálhatná, de még magasabb szintre emelhetné, ami, párosulva a hagyományos európai életmód és értékek (szociális gondoskodás, kulturális, vallási, etnikai differenciáltság, sokrétűség és tolerancia) megőrzésével, további erősítésével, valamint az ugyancsak pozitív hagyományokra építhető demokratikus kormányzás kiteljesedésével, Európát még inkább *a világ egyik „legélhetőbb” kontinensévé tehetné*. Mindezt az EU dominálta Európában, mint a békének egy szigetén lehetne elérni.

Ami a kontinens *külkapcsolatait* illeti: Európa még erőteljesebben és hatékonyabban tudná képviselni saját, és egyben az egyetemes világ érdekeit is gazdasági és politikai kérdésekben, a globalizáció által felvetett (biztonsági, környezetvédelmi, gazdasági) problémák megoldásában. Azaz nagyon is konstruktív szereplője lehetne az ún. *világkormányzásnak* (global governance). Amennyiben pl. az EU elnökét az Európai Parlament, vagy esetleg az európai lakosság közvetlenül választaná meg, erős képviseleti joggal felhatalmazva, egyenrangú félként tárgyalhatna az USA és Kína vezetőivel, maga mögött tudva az egyesült Európa gazdasági erejét (ebben az esetben okafogyott lenne Henry Kissinger azon elhíresült megjegyzésének tartalma, hogy: „Európa? Nem tudom felhívni az illetékes és kompetens vezetőt, akivel tárgyalni lehet.”) Amennyiben e fejlemény mögött még *közös európai védelmi politika és erő* is állna, akkor még meggyőzőbb lehetne e képviselet. Ez nyilvánvalóan nagy lépést jelentene a politikai unió irányába, mivel az komoly védelmi politikát is igényelne, adódóan abból, hogy hatalmi érdekeket a világban nem lehet olyan diplomáciával érvényesíteni, ami mögött nincs erő.

Mindezt lehetetlenné tenné az euróövezet, illetve az EU megszűnése. „A jelenlegi válságban a veszély az, hogy túl keveset, túl későn cselekszenek, ami szétrombolja az eurózónát, szétzilálja az európai piacot, marginalizálja az EU-t, így a Római Egyezmény után 55 évvel romba dönti az európai integrációs projektet. Az EU szétesése aláásná a politikusok aspirációját, akik azt ígérték, hogy az Unió koherens politikai tényezővé válik, ami érdemben képes képviselni érdekeit olyan hatalmak irányában, mint az USA, Kína, India és Oroszország.” [Financial Times, June 14, 2012, p. 7]

4. MI VÁRHATÓ?

Az előnyök nyilvánvalósága, miként a hátrányoké is, talán feljogosít arra, hogy pozitív fejlemények eljövételében reménykedjünk. Bár a kedvezőtlen scenárió bekövetkezése elvileg és gyakorlatilag sem kizárt. *Két távlatibb reformcsomag* körvonalai bontakoznak ki:

1. Az egyik *bankuniót* valósítana meg, Európa egészére kiterjesztett bankgaranciával, a bankok feltőkésítésével és szabályozásával. Integrált uniós betéti

garanciális alapot is létrehoznának, ami kiterjedne az EU összes bankjára. Ezt az alapot bankadóból finanszíroznák (az elgondolások szerint ez az adó a bankbetétek 1 százaléka lenne). E garanciális alap a kockázatokat EU-méreteken terítené szét. A bankunió esetében egy páneurópai felügyelő hatóság lenne a felelős a legnagyobb bankokért és a kisebb intézményeket is felügyelné; a döntési hatalmat centralizálnák, ami azt jelentené, hogy a hatóság beavatkozhatna bármely ország ügyeibe, konkrétan a bedőlt bankokat bezárhatná, átszervezhetné és a veszteségeket a bank beruházóira és nem védett betétesekre terhelhetné, azaz a nemzeti hatóságokat megfosztaná e jogosítványoktól. A bankunió elősegíthetné, azt, hogy megszüntessék a bankok és pénzügyileg kevésbé stabil nemzeti kormányok pozíciójának összekapcsolását, azaz az utóbbtól függetlenül is kaphatnának a bankok tőkeinjekciót, ha az szükségessé válna, anélkül, hogy e támogatás rontaná az illető ország szuverén adós pozíciójának megítélését (esetleg azt további megszorító intézkedések megtételére kényszerítené, avagy növelné szuverén hitelfelvétele költségeit). A bankunió esetén a hitelintézetek feltőkésítésére közös alap állna rendelkezésre, de ennek feltétele az erőteljesebb euróövezeti szintű bankfelügyeleti rendszer is. Ez lehetővé tenné például, hogy a spanyol betétesek bizalommal hagyhassák pénzüket a hazai bankokban.

A közös bankbetét-garancia európai szinten biztosítaná a bankbetéteket, függetlenül az adott tagállam költségvetésétől, így ez egy további bizalomerosztó lépés lehetne.

A bankunió esetében a bedőlt, illetőleg bedőléssel fenyegetett bankokat, miként jelenleg pl. a spanyol *Bankiát*, olyan alpból mentenék meg, amit az eurózóna országaiból összegyűjtött pénzekből hoznának létre, azaz országok közötti transzferek valósulnának meg.

A bankunió létrehozása, a bankok feltőkésítése betömhetné azokat a „pokoli lyukakat”, amelyek azok tőkeállományában keletkeznek. Amint a 2. ábra mutatja, egy súlyos európai recesszió esetén a régió legnagyobb bankjainak a veszteségei elérhetnék a 420 milliárd eurót, ami egyenlő a tőkéjük harmadával és ez nemcsak Spanyolországot, de Angliát, Franciaországot és Németországot is érintené.

2. A másik reformcsomag *elmozdulást jelentene a nagyobb fiskális unió irányába*, beleértve az eurókötvény létrehozását is. Ez csökkentené a hitelfelvétel költségeit a bajban levő érintett országokban és a bankok számára is biztonságos betéteket teremtene. Megjegyzendő, hogy a bankunió megvalósulása, miként a már működő közös agrárpolitika (KAP), a *transzferunió* egy fajtája lenne. A németek például támogatják a KAP-ot, miként más országok is ezt teszik, és a közös agrárpolitika keretében támogatják a gazdákat a szegényebb és gazdagabb országokban egyaránt. Itt tehát jelentős jövedelemtranszfer történik.

Az angolok – akik ugyan nem tagjai az euróövezetnek – négy csomagot javasolnak. Nagyobb pénzügyi mentőalapot, ami „tűzfalat” tud képezni az esetleges problémák elszigetelésére, a bankok nagyobb feltőkésítését, közös eurókötvények létrehozását és aktívabb euróövezeti méretű pénzpolitikát. Markánsan körvonalazódik az a vélemény – főleg a francia elnökválasztás után – hogy a megszorító és ún. struk-

turális reformokat követelő, már elfogadott EU paktum mellett *a gazdasági növekedés élénkítése* is minimum egyenrangú prioritást kapjon.

Forrás: Economist

2. ábra: Európai bankok tőkeszükséglete egy erős recesszió esetén, milliárd €, becslés

A megoldás és a jövő szempontjából azonban – amint a korábban említettekéből is kitűnik -- Németország magatartása a kulcsfontosságú. Ma már „az egyesített, erős és gazdag Németország Európa hegemon hatalma. Franciaország, a másik kulcspillére az EU-nak gyenge és rosszul vezetett; Nagy Britanniát a tagság körüli viták megbénítják. Az EU-ban semmi érdemi nem történhet *Angela Merkel* német kancellár támogatása nélkül. Amikor az USA vezetése talpra állította a nagyon is sebezhető Nyugat-Németországot fél évszázaddal ezelőtt, az nemcsak a németek, de az amerikaiak érdeke is volt. Most Németországon van a sor abban, hogy vezesse gyenge szövetségeseit, nemcsak azok, de a saját érdekében is.” [The Economist, 15th 2013, p. 11] Ha például az eurót fel kellene adni, a közös pénz megszűnése miatt Németországot tennék felelőssé.

Annak ellenére, hogy az eurózóna „szakadékba” is zuhanhat, Németország kevés hajlandóságot mutat magatartásának megváltoztatásában, amiben a „nem” dominál, bár e téren a változás nem elképzelhetetlen. Ami mindenképpen szükséges lenne: néhány „nem” „igenné” változtatása, így nagyobb finanszírozás (valamilyen formában létrehozott) eurókötvénnyel, a bankok uniós szintű támogatása, kisebb költségvetési restrikción, expanzívabb monetáris politika és az erőteljesebb német kereslet. Ez ugyan nem garantálná a sikert, de legalább esélyt adna az eurózónának, hogy elkerülje a részleges vagy teljes megszűnést. A távlati kibontakozás és a markánsabb előrelépés azonban nagyobb fiskális és politikai integrációt is igényelne. Némi optimizmusra adhat azonban okot az, hogy úgy tűnik, hogy a német magatartás is kezd változni, mind jobban felismerik a veszélyeket és értékelik az előnyöket.

Németország támogatja egy jelenleginél erősebb európai bankfelügyeleti rendszer létrehozását, egy egységes betétbiztosítási rendszer és bankunió felállításához azonban szükségesnek tartja a fiskális unió irányába történő határozottabb elmoz-

dulást. Ilyen feltételek mellett támogatják az egységes betétbiztosítás megvalósítását is, egyetértve azzal, hogy ezzel lehetne megelőzni a bankpiaci anomáliák (pl. spanyolországi ingatlanbuborék) kialakulását. Pozitívan reagálnak arra a javaslatra, hogy a nélkülözhetetlen pénzügyi restrikció mellett súlyt kell adni gazdasági növekedés felgyorsításának is. Ugyancsak némi optimizmusra adhat okot, hogy Merkel kancellár arra bátorítja az eurózóna kormányait, fiskális jogaik bizonyos elmeit adják át Brüsszelnek: „Szükségünk van Európára. Nekünk nemcsak monetáris unió kell, de fiskális unió is, és mindenekelőtt egy politikai unióra van szükségünk, ami azt jelenti, hogy fokozatosan átadjuk a hatalmat Európának és megadjuk annak az ellenőrzési lehetőséget. Ez »több sebességű« Európát is feltételezhet. Mi nem állíthatjuk le (az előrelépést) csak azért, mert egyik vagy másik ország nem hajlandó ehhez csatlakozni”. [Financial Times, June 12. 2012, p. 8.]

Nem kizárt tehát a német állásfoglalás nagyobb mértékű változása és a mélyebb integráció, ennek révén a fiskális és politikai föderáció irányába való határozottabb elmozdulás. Természetesen ehhez az is igényeltetik, hogy az érintett országok érdemi lépéseket tegyenek egyensúlyi és versenyképességi pozíciójuk javítására (strukturális reformokat hajtsanak végre, tartsák be a költségvetési fegyelem szabályait és ehhez, ha kell, hozzáadják a szükséges áldozatokat is), azaz a megoldást *nem lehet csak a németektől várni*. Az egyoldalú német „fellazulás” olyan erkölcsi kockázatok (következmények nélküli gazdaságpolitikai intézkedéseket, pl. túlköltekezést, a megérett reformlépések elhalasztását) okozhatna, ami csak a tovább mélyítené a válságot. Németország aggodalma teljesen jogosnak tekinthető. A német adófizetők pénzének kockáztatása nehezen lenne igazolható, ha az euróövezet periferiáján elhelyezkedő érintett országokban nem valósulnak meg megfelelő reformok. Miként *G. Rachman* írja a Financial Timesban: „Merkel kormánya nem zárkózik el az eurókötvény, vagy az uniós biztosítási alap megvalósításától. Érvelése szerint azonban ilyen lépéseket csak egy nagyobb projekt keretében lehet megtenni – politikai unió megalkotásakor. Minden más hasonló lenne ahhoz, hogy Dél-Európának adnának egy német hitelkártyát anélkül, hogy hitelezési korlátot szabnának” [Financial Times, June 12, 2012, p. 11.]. Tehát mindenkinek meg kell tennie a szükséges, esetenként rövid távon fájdalmas intézkedéseket. E téren Európa példát vehet arról, ahogy az ázsiai országok az 1997–1998-as válságot leküzdötték. Thaiföld, Dél-Korea és Indonézia rákényszerült az IMF szigorú megszorító politikájának a végrehajtására, amivel egyidejűleg a gazdaságukat időben megtett reformlépésekkel átstrukturálták, három éven belül pedig rá tudtak állni a fenntartható növekedési pályára. Tették ezt olyan körülmények között, hogy nem állt rendelkezésükre jelentős külső segélyforrás; a lakosság is tudomásul vette a nehézségeket; Kína kötelezettséget vállalt arra, hogy nem értékeli le valutáját; a politikusok érdemben intézkedtek és energiájukat nem kötötte le a végtelen viták sora. A jelenlegi európai magatartás korántsem közelíti meg ezt.

A pozitív elmozdulást mutatja az is, hogy az uniós intézmények olyan reformjavaslatokat dolgoztak ki, amelyek közös pénzügy-, adó-, kül- és biztonságpolitikát írnak elő.

Mindezekén túl szükséges az EU jövőképe, víziójának felvázolása és annak megvalósítása. Ezt az igényt már *Mario Draghi* EKB-elnök is megfogalmazta, kifejezésre juttatva, hogy fel kellene hagyni az ún. „lövésárral” („horse-trading”) az euró-

pai vezetők és az EKB között, az egymásra mutogatással, arra várva, hogy majd a másik megoldja a problémákat. Draghi szerint egy „tízéves víziót” igényelne az eurózóna fenntarthatóságának kialakítása és ennek modelljeként az 1988-as *Delors-jelentést* ajánlja, ami kikövezte az utat az euró 11 évvel későbbi bevezetéséhez. Racionálisnak tűnik azonban, hogy e víziót kiterjesszék az EU egészére és abban a következők is különös hangsúlyt kapjanak:

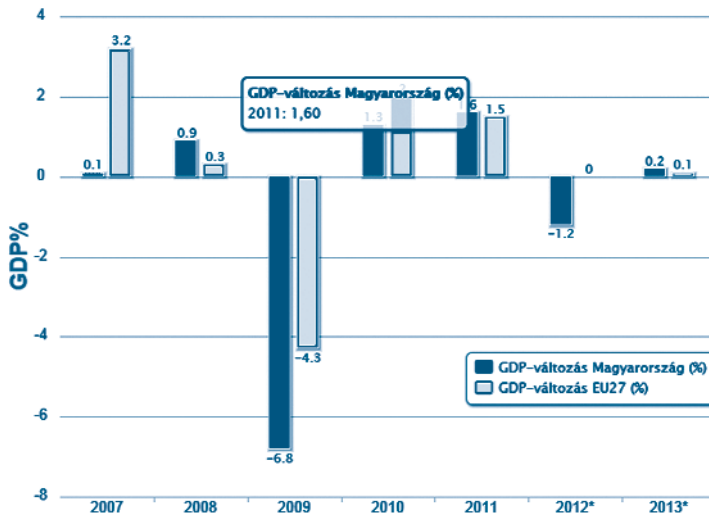
- A *szuverénadósság-válság tartós megoldása*, eurókötvény, az EKB növekvő szerepe, EU-szintű adózás.
- EU-szintű *iparpolitika* (a példa Kína lehet, az EU-nak komoly versenykihívással kell szembenéznie, különösen az ipar és a K+F területén, csak a piaci mechanizmusra, koordinációra nem lehet hagyatkozni).
- A tagországok között meglévő *versenyképességi különbségek lényeges csökkentése*, illetve megszüntetése – egy új „Marshall-terv” keretében. Csak pénzügyi transzferekkel e problémát nem lehet megoldani, azok alapvetően pénzügyi egyensúly, stabilitás tekintetében lehetnek meghatározók.
- Aktív részvétel egy hatékonyabb *globális kormányzásban*, illetve annak aktív támogatása az EU-problémák megoldása érdekében. (Mint utaltunk rá, az európai probléma globális probléma is, és mint ilyen, globális közreműködést igényel, miként korunk globális kihívásait sem lehet megoldani Európa közreműködése nélkül. Ehhez a megoldási mechanizmust pedig csak a globális kormányzás képes biztosítani.)

5. MAGYARORSZÁG KILÁTÁSAI

Magyarország *súlyosan megszenvedheti* az euróválság mélyülését és különösen annak megoldatlanságát. Gazdasági szempontból a feltörekvő országok sorába tartozik, sérülékeny, a magyar államadósság a legnagyobb Kelet-Európában, a devizahitelek aránya miatt különösen érzékeny a leértékelésre. Ahogy világszerte fokozódik a kockázatkerülés, úgy jut az ország egyre nehezebb helyzetbe, és egyre drágább a finanszírozhatósága. Az esetleges bankrohamok a magyar bankokat is elérhetik, az európai bankok megroggyanása Magyarországon is éreztetné hatását. A külföldi befektetések még inkább elapadhatnak, a magyar gazdaság motorja (az export) a kereslet lassulása, esetleg csökkenése miatt nagyon alacsony sebességi fokozatba kellene, hogy váltson.

A helyzet bonyolultságát és súlyosságát csak fokozza az a körülmény, hogy az ország évtizedek óta *adósságszapszárdában* van. E csapda azt jelenti, hogy az adósságszolgálati kötelezettségek (kamat és tőketörlesztésének összege) teljesítése felémésztí azokat a forrásokat, amelyek a versenyképesség megteremtéséhez, illetve fenntartásához szükségesek. Ez elméletileg [lásd pl. Luigi Pasinetti: „The myth (or folly) of the 3% deficit-GDP Maastricht parameter”, *Cambridge Journal of Economics*, 1998.] és tényszerűen is igazolható. Elméletileg az eladósodottság tartós fenntarthatóságának feltétele az, hogy az ország GDP-jének növekedése ellensúlyozza az ország külső adóssága nominális növekedését, az adósságszolgálati költségeket és az árfolyamhatásokat. Magyarországon a GDP-növekedés kisebb, mint az ország külső adósságának növekedése, illetve annak költsége, az adósságszolgálat (*lásd 3. ábra*).

2002 óta folyamatosan nőtt a költségvetésből adósságszolgálatra fizetendő összeg. Az ezredforduló utáni első években még 700 milliárd forintot alig meghaladó kifizetés is elegendő volt a kamatterhekre. A Medgyessy-kormány első évében ez rögtön 800 milliárd fölé ugrott, két év alatt átlépte a 900 milliárdot, majd 2006-ban már az 1000 milliárdot ostromolta. 2008 és 2010 között pedig 1100 milliárd forintot meghaladó összeggel tetőzött. Az adósságszolgálat 2011-ben is 1100 milliárd forint nagyságrendű volt, ami hazánk GDP-jének 3,8 százalékát emésztette fel. A központi költségvetés adósságával kapcsolatos folyó kiadás 2012-ben 1 128 662,5 millió forint, amelyből a kamatkockázati tartalékkal együtt 1 114 983,8 millió forint a kamat-, és 13 678,7 millió forint az egyéb kiadás. A GDP-bővülés ráadásul korántsem nyújt fedezetet, többletforrást az adósságszolgálat finanszírozására, annál is inkább, mert az ország jelenleg lényegében recesszióban van. A nemzetgazdasági ágak mintegy felének a teljesítménye stagnál, Magyarország a régióban a leggyengébben teljesít. A *Capital Economics* elemzői csapata szerint Magyarország a legsérülékenyebb ország a feltörekvő európai térségben. Mint a legtöbb közép-európai ország, Magyarország ipara is jelentősen ki van szolgáltatva a nyugat-európai keresletnek. Következésképpen az exportorientált ipar bajba kerülhet, ha az eurózána gazdaságai recesszióba süllyednek. Magyarország bankjai erősen függnek a nyugat-európai partnerektől, főként ami a rövid lejáratú hitelekkel illeti. Már most megfigyelhető, hogy a nyugati anyabankok fokozatosan csökkentik kitétségeiket magyarországi leánybankjaikban, ami elsősorban a hitelezési kedv csökkenésében valósul meg. Mindez visszafogja a hazai beruházási projekteket, amelyek az ipar több szektorában már amúgy is haldokolnak.

Forrás: Eurostat

3. ábra: A GDP változása Magyarországon és az EU27-országokban, 2007–2013 (százalék)

Egy nagyon kellemetlen, szinte *ördögi kör* alakul ki. A magas államadósságot ugyanis kockázati tényezőként értékeli a befektetők, vagyis csak magasabb kamat

mellett hajlandók finanszírozni egy adott országot. A magasabb kamatteher viszont a költségvetés bevételeinek egyre nagyobb részét vonja el, például a kormány gazdaságélénkítő programjai elől. Gazdaságélénkítő programok nélkül ugyanakkor a jelenlegi helyzetben aligha indítható be a növekedés, e nélkül viszont egyre jelentősebb teherre válik az államadósság.

Az adósságcsökkentéshez kulcstényező a gazdasági növekedés. E tekintetben nem sok jót hoztak az utóbbi évek: pl. a Bajnai-kormány szigorú megszorításai az adósságfronton semmilyen eredményt nem értek el. Mivel 2009-ben Magyarország GDP-je 6,7 százalékkal csökkent, az adósság aránya jelentősen nőtt. Tovább srófolta az adóssághányadot a 2010-es év mindössze 1,2 százalékos gazdasági növekedése. Bár a jelenlegi kormány adósságcsökkentést hajtott végre, ám ha nem lennének a nyugdíjpénzek (a magán-nyugdíjpénztárak államosítása), valószínűleg 2011-ben is nőtt volna az államadósság. Az államháztartás nyugdíjpénzek nélküli egyenlege ugyanis 4,9 százalékos deficitet mutatna, miközben a GDP csupán 1,5–2 százalékkal nőtt.

Az európai országok növekedési kilátásai is eléggé szerények. Világossá vált: aligha lehet arra számítani, hogy a gyors GDP-bővüléssel Magyarország *kinőhetné* államadósságát. E teher ugyanakkor rendkívüli mértékben elszívja az itthon megtermelt jövedelmeket. Mert bár igaz, a GDP-hez képest mindössze 3,8 százalékot kell Magyarországnak adósságszolgálatra fordítania, a költségvetés kiadásaiban ugyanakkor a jelenleg fizetendő, nagyságrendileg 1100 milliárd forint 7,3 százalékot jelent. Az adóbefizetések egy tizenkettedét tehát a korábban felvett hitelek kamatfizetési kötelezettsége szívja el. Az összeg egyébként megközelíti a magyar költségvetés által beszédett éves személyi jövedelemadóból származó bevételeket, vagy több, mint duplája a cégvilágtól beszédett nyereséxadóknak.

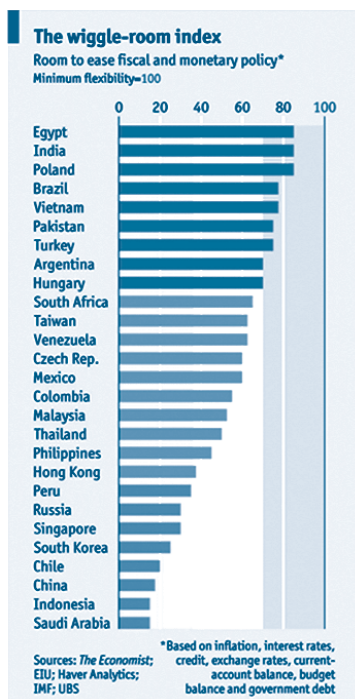
Ma már nyilvánvaló, hogy az adósságcsapdából az ország, adósságainak valamilyen formában történő átstrukturálása – azaz érdemi könnyítése – nélkül, saját erőforrásokra támaszkodva csak akkor tudna kimenekülni, ha egy rendkívül *restriktív politikát* megvalósítva a mai fejlettségi szinthez képest sokkal alacsonyabb szintről indulna el a fenntartható növekedési pályán. Eddig egyiket sem tudta vállalni. A magyar kormányok az államadósság átstrukturálását nem kérték, helyette vállalták és teljesítették az adósság megállapodásokban rögzített törlesztését. Restriktív gazdaságpolitikára, csomagok összeállítására ugyan többször sor került, de azok nem voltak olyan nagymérvűek és hatékonyak, hogy biztosítsák a fenntartható növekedési pályára állást. Az eddigi kormányok az ilyen restriktív politikai okok miatt nem is vállalták, erre nem is kényszerültek, ugyanis kritikus esetekben – közvetlen államcsődhelyzetben – eddig mindig adódott külföldi mentőöv (például legutóbb a viszonylag kedvező, EU és IMF által nyújtott hitelcsomag), illetve még rendelkezésre álltak egyszeri alkalommal igénybe vehető tartalékok (nevezetesen a korábbi privatizációs bevételek és legutóbb a magán-nyugdíjkasszákból lévő megtagarítások igénybevétele, államosítása).

Az eddigi helyzetet tehát a következőkkel kezelték:

- privatizációval,
- a magán-nyugdíjpénztárak „államosításával”,
- időnként gazdaságpolitikai megszorításokkal,
- IMF- és EU-mentőcsomagokkal.

Ma már az első két lehetőség nem áll fenn. A nemzeti vagyon privatizálható részét (a termőföld kivételével) eladták, a magánnyugdíj-megtakarításokat is elköltötték.

Magyarország jelenleg inkább *restriktív monetáris és fiskális politikára* kényszerül és egyáltalán nincs esélye arra sem, hogy pénzügyi és monetáris politikai élénkítéssel kitörjön ebből a csapdából. A magyar növekedés meghatározóan az exporttól, a külpiaci lehetőségektől függ. Ezek pedig jelenleg – és várhatóan még hosszabb távon is – korántsem rózsásak.

Forrás: Economist

4. ábra: A költségvetési és monetáris politika mozgástér-indexe

Mi lehet a tartós megoldás, a megszabadulás módja e válságból és végül is az adósságcsapdából? Két scenárió vázolható fel.

Az optimista változat: az adósság újratárgyalása, adósságkönnyítés – lényegében a görög, portugál, illetve ír példa követése – ennek a lehetősége különösen megnő akkor, ha az EU érdemben lép a fiskális és a politikai unió irányába. Természetesen ennek is lesz komoly anyagi áldozatokkal járó „ára”. Ennek nagyságára jól lehet következtetni azokból a fájdalmas intézkedésekből – pl. a nyugdíjak, az egészségügyi és oktatási juttatások szűkítése, a közszférában dolgozók radikális létszámleépítése –, amikre az EU és IMF segítségét igénybe vett országok, különösen Görögország, Portugália és Írország, vagy akár Románia is rákényszerült. Mi több, mind-

ezek az intézkedések csak hozzáadódnának a már eddig is meghozott, a lakosságot negatívan érintő intézkedésekhez.

A pesszimista változat: tovább tart a vergődés az adósságcsapdában. Amennyiben az euró, illetve az EU „bedől”, avagy az utóbbiból kilép az ország, akkor egy *nagyon súlyos gazdasági válság* áll elő, amelynek során rendkívül nagy gazdasági áldozatokkal, egy nagyon alacsony szinten az ország konszolidálódhat – ahogy az lényegében a második világháború után történt – és kiszabadulhat az adósságcsapdából. Természetesen ebben az esetben az első változathoz képest nagyságrendileg nagyobb, anyagiakban is kifejezett „árat” kell fizetni, és rendkívüli politikai következmények állhatnak elő, amelyeket ma még nem is lehet előre látni.

Bízunk abban, hogy az optimista forgatókönyv valósul meg – bár ez sem áldozatok nélküli!

Kissé paradox módon az optimista scenárió mellett szólhat az is, ha elhúzódik az EU válsága, főleg, ha a reformok késedelme kielezi a növekedési és versenyképességi problémákat, súlyosabb társadalmi feszültségeket váltva ki az EU periferiáján lévő országokban. Ennek rendkívül negatív hatása ugyanis a többi tagállamot arra készítheti, hogy megtegyék az eurót és az EU-t mentő reformlépéseket, vállalva az azokkal járó áldozatokat is. Ez az Unió meghatározó politikusait is érdemi és tartós elmozdulást eredményező intézkedések kidolgozására és megvalósítására készítheti. Ne feledjük: a múlt válságainak leküzdésében, továbbá az integráció nagyobb léptékű továbbfejlesztésében mindig is kulcsszerepe volt a problémák kieleződésének – ekkor zajlottak az éjszakákba nyúló viták és hajnalban megszülettek a meggyezések.

A KÖZGAZDASÁGTUDOMÁNYI KAR KIVÁLÓ HALLGATÓI A 2012/2013-AS TANÉVBEN**ALAPKÉPZÉSEKBEN (BA/BSC)**

Alkalmazott közgazdaságtan (BA)

Kovács Ádám Sándor

Gazdaságelemzés (BSc)

Horváth Péter

Közzolgálati (BA)

Lévai Márk

MESTERKÉPZÉSEKBEN (MA/MSC)

Biztosítási és pénzügyi matematika (MSc)

Boros Péter

Kotroczó Ágnes

Gazdaság-matematikai elemző (MSc)

Tóth Mánuel László

Közgazdasági elemző (MA)

Kiss Tamás

Közgazdálkodás és közpolitika (MSc)

Strbák Bálint

Nemzetközi gazdaság és gazdálkodás (MA) (magyar nyelven)

Miklós Dalma

Nemzetközi gazdaság és gazdálkodás (MA) (angol nyelven)

zur Megede Patrick